

DOI: 10.18427/iri-2018-0110

A vallásosság kötődéseméleti megközelítésének alapjai

Urbán Szabolcs

PPKE BTK Pszichológiai Intézet, Budapest

A vallás, mint kapcsolat

A valláspszichológia kötődéseméleti megközelítése a vallásosságra különleges kapcsolatként tekint. A vallásos tapasztalatokat átélő személyek beszámolóival mellett a vallás szó etimológiai háttérébe való bepillantás is megerősíti e kapcsolati nézőpont érvényességét. Számos indoeurópai nyelvben a latin *religio* szó fedezhető fel a vallást jelentő kifejezés (Mezei, 2004). A *religio* jelentése értelmezésének hagyományosan kétféle útját különböztethetjük meg. Az egyik szerint a szó jelentésének középpontjában a vallás rituális, szervezeti jellege, valamint az igazság megismerésének módja fedezhető fel, a másik a vallás kapcsolódást kifejező jelentésére helyezi a hangsúlyt. Ciceró szerint a *religio* háttérében a *relegerent* kifejezés rejtőzik, vagyis a szent szövegek *újra-olvasása*, mély megismerése és alapos tanulmányozása; Lactantius szerint viszont a *religati* kifejezés van a háttérben, ami az odakapcsoltak, hozzákötöttek pozíciójára vonatkozik. Lactantius szerint a vallásos kegyesség által van a hívő kapcsolatban az istenével (Mezei, 2004). Augustinus gondolkodásában a *religio* kifejezésnek ez a kétféle jelentése kapcsolódik össze, amikor úgy tekinti, hogy a vallásos szertartásokban való elmélyült részvétel és szent szövegek gondos tanulmányozása azt az újra-választást fejezi ki, amelyet a hívő az istenével való kapcsolat felvétele és helyreállítása érdekében tesz. Olyan kapcsolatot igyekszik a hívő helyreállítani, amelyet a bűnei miatt veszített el, s a vallása által tapasztalhat meg újra (Mezei, 2004).

A vallás meghatározásának története számos, máig érvényes problémát tartalmaz. Az etimológiai kérdések mellett a vallással és vallásossággal foglalkozó tudományok keretében többek között jellegzetes viták folynak arról, hogy a vallás jelentése szuibisztanciális értelemben egyáltalán meghatározható-e, vagy inkább valamilyen funkcionális-pragmatista megközelítéssel írható le a vallásnak, vagy vallásosságnak nevezett jelenségek társadalmi és személyes jellegzetességei és funkciói (McGrath, 2003).

A különböző vallásfelfogások ellenére azonban biztosnak látszik, hogy – legalább is a kereszténység vallásában – meghatározó a kapcsolat

jelentősége. A keresztények nagy része elsősorban kapcsolatként élük meg a hitét, s kevésbé tekinti tantételek elfogadásának, vagy közösséghez való tartozásnak (Kirkpatrick, 2005).

Az istennel való kapcsolatban a szeretet megtapasztalásának alapvető szerepe van a keresztény vallásosságban. E kötelék ereje és szenvedélyességének intenzitása számos pszichológust arra indított, hogy a vallásosság és a szerelmi kapcsolat összefüggéseit keresse kutatásaiban. William James (2002) szerint például a vallásosság különleges szerelmi kapcsolatnak is tekinthető. Kirkpatrick (1992) viszont úgy vélte, hogy az emberi szerelem komplex pszichológiai jelenségének kifejezetten egy összetevője, a kötődés kap központi szerepet a vallásos tapasztalatban. Shaver és Hazan (1988) három biológialilag megalapozott viselkedési rendszer (szexuális-, gondoskodási- és kötődési rendszerek) összefonódottságát feltételezi a szerelmi kapcsolatok hátterében. Kirkpatrick (1992, 2005) modellje, amely John Bowlby (2009) kötődéelméletére épül, a vallásosság pszichológiai dinamikáját a kötődési rendszer működésére vezeti vissza, amelynek középpontjában anya és gyermeke különleges kapcsolata foglal helyet.

A kötődéelmélet alapjai

Bowlby pszichológiai kutatásait az 1950-es évek elejétől kezdve az anyai gondoskodás és az attól való megfosztottság következményeinek vizsgálatai határozták meg. A gyermek és anyja között kialakuló rendkívül erős és az egész életre meghatározó kapcsolat hátterében a *kötődési rendszer* működését írta le. Ez olyan veleszületett önálló biológiai rendszer, amely nem más viselkedési rendszerek (pl. a szexualitás vagy a táplálkozás) függvényeként, hanem saját szabályai által meghatározott módon van jelen és fejeződik ki az egyén másokkal és önmagával való kapcsolatában. A kötődési rendszer alapvető célja az, hogy biztosítsa a csecsemő számára a biztonságot nyújtó gondozó elérhetőségét. Amikor a csecsemő pszichológiai, illetve környezeti veszélyt vagy distresszt él át, a kötődési rendszer aktiválódik, ami a csecsemő kereső magatartását váltja ki. Tekintetével keresi a gondozóját, hangjával jelzéseket ad és ha végre elérte, szoroson megragadja, s nem engedi el őt. A legtöbbször van olyan személy, aki jelen van ezekben a helyzetekben, és reagálni tud a csecsemő jelzéseire: megnyugtatja és kielégíti a szükségleteit. Ő válik a csecsemő legkülönlegesebb társaságává, a kötődési személyévé (*attachment figure*), akinek figyelmét és egyedi gondoskodását az élete korai szakaszától kezdve keresni fogja. A kötődési személynek – az elmélet egyik legkiemelkedőbb képviselője, Mary Ainsworth (1985) szerint – három alapvető ismertető jegye van. Az egyik abban áll, hogy bajban és betegségben, fájdalommal, veszéllyel és szorongással teli szituációkban biztonságos menedéket (*haven of safety*) nyújt. A másik ismertetője az, hogy folyamatosan a csecsemő közelében marad, nem távolodik és nem hagyja őt el, s késő válaszolni, ha a csecsemő hívja őt, vagyis elérhető

közelséget tart fenn (*proximity maintenance*). A harmadik pedig az, hogy biztos bázisként (*secure base*) szolgál, ami azt jelenti, hogy a csecsemő figyelmét róla bátran elfordíthatja, játékába és a környezete felfedezésébe bizvást belemerülhet, mert bizalma alakul ki abban, hogy van kihez visszatérnie és feltöltődni, ha érzelmi tartalékai kezdenek kimerülni (Bowlby, 2009).

A kötődési személlyel való kapcsolat tapasztalatai alapján a csecsemőben az első év folyamán belső reprezentációk, mentális modellek alakulnak ki önmagáról, a gondozóról és arról, hogy kapcsolatban vannak egymással. Ez a kognitív struktúra belső munkamodellként, vagyis olyan észlelési-értelmezési sémaként működik, amely jelentést konstruál mások tetteinek, közelségének vagy távolságának – biztonságosnak vagy veszélyesnek tekintve őket. A belső munkamodellek a kötődési személy (rendszerint elsősorban az anya) gondoskodása nyomait megőrizve jönnek létre, kifejeződik bennük, hogy az anya hogyan bánik a csecsemővel: milyen mértékben érhető el a számára és mennyire fogékony a jelzéseire. A kötődéelmélet megközelítése szerint legtöbbször az anya tekinthető az elsődleges gondozónak, ugyanakkor a gyermek, majd a felnőtt ember életében, más fontos személyek is kötődési személyekké válhatnak. Közeli családtagok (pl. apa, nagyszülők, testvérek), tanárok, edzők, lelkipásztorok, romantikus partnerek vagy pszichoterapeuták gyakran válnak ún. helyettesítő kötődési személlyé (*substitute attachment figure*). A velük való kapcsolat természete gyakran a korán kialakuló munkamodellek működését tükrözi, ám ugyanakkor azokat módosíthatják (differenciálhatják, kiegészíthetik) is, minőségileg új kapcsolati lehetőséget teremtve ezzel a személy életében.

A belső munkamodellek működést és az anya-csecsemő kapcsolatot vizsgáló empirikus kutatásokat Mary Ainsworth és munkatársai (1978) vizsgálatai alapozták meg. Ő alakította ki a később rendkívül népszerű vált laboratóriumi kutatási elrendezést, az „idegen helyzet”-kísérletet. Ebben a szituációban egy-másfél éves korú gyerekek és anyjuk interakcióit vizsgálták. A megfigyelés során előbb az anyák és gyermekeik közösen, egy barátságos idegennel együtt voltak jelen egy játékokkal teli szobában, majd rövid időszakokra az anya kiment a szobából. Ekkor a gyermek kettesben maradt az idegennel a vizsgálati helyiségben. A szeparáció időszakait az anya visszatérései váltották fel. A gyermekek viselkedésük alapján három csoportra voltak oszthatók, három kötődési típus rajzolódott ki. A legtöbben nyugtalanok lettek és szorongani kezdtek, amikor az anyjuk távozott, de hamar megnyugodtak a visszatértekor: őket nevezték *biztonságosan* kötődőknek. Voltak viszont, akik bizonytalanul kötődtek anyjukhoz. Egy részük extrém mértékben nyugtalan lett és kétségbe esett anyja távozásakor, s mikor visszajött, rendkívül hosszú ideig tartott, amíg valamennyire visszanyerte a nyugodtságát, de érezhetően szorongóbb lett, nehezen hitte el, hogy anyja mellette marad, nehezen tudta elengedni aggodalmait: elárasztották a kapcsolattal összefüggő aggodalmak. Őket nevezték *szorongó-ambivalens* módon kötődőknek. A harmadik csoportba a *szorongó-elkerülő* módon kötődők kerültek, akik nem mutattak különösebb nyugtalanságot

akkor, amikor anyjuk távozott, s közömbösen vették tudomásul, amikor visszajött. Ugyanakkor a megfigyelés közben végrehajtott fiziológiai mérések szerint rendkívül nagy stresszt éltek át látszólagos nyugodtságuk mögött. Main és Solomon (1990) később egy negyedik típust is talált az „idegen helyzet”-kísérletben. Azokat a szintén bizonytalanul kötődőket azonosították, akiket *dezorganizált* kötődőknek neveztek, mert az anyjuktól való eltávolodás hatására igen bizarr, furcsa, inkonzisztens, széteső és zavart viselkedést mutattak.

A kötődési stílusok kutatásának különleges területe a felnőtt kötődés vizsgálata. A felnőttek számára kidolgozott mérési eljárások segítségével azonosítható mintázatokban sokszor jól felismerhetők az idegen helyzetben megmutatkozó gyermekkori kötődési stílusok (részben a mérés szempontjainak hasonlósága miatt). Az egyik legismertebb felnőtt kötődési elmélet Bartholomew és Horowitz (1991) nevéhez fűződik. Felfogásuk szerint a kötődési tapasztalatok háttérében két meghatározó látens dimenzió rajzolódik ki, amelyeket a belső munkamodellek határoznak meg. Az egyik dimenzió az egyén önmagáról alkotott reprezentációja (Model of Self), ami azt fejezi ki, hogy kötődési tapasztalatai alapján mennyire látja önmagát értékesnek és szeretetre méltónak, a másik pedig a kötődésben megjelenő másiknak a reprezentációja (Model of Other), ami a vele kapcsolatos érzéseit, gondolatait és várományait fejezi ki (pl. azt, hogy félelmetes vagy gondoskodó, menekülni vagy közelíteni érdemes-e hozzá). A két dimenzió alapján felnőtt korban is jól rekonstruálhatók az „idegen helyzet”-kísérletekben megmutatkozó kötődési típusok: a biztonságos (pozitív szelf- és másik-reprezentáció), a szorongó ambivalens vagy „elárasztott” kötődés (negatív szelf- és pozitív másik reprezentáció), elkerülő (pozitív szelf- és negatív másik-reprezentáció) és dezorganizált vagy félelemteli kötődés (negatív szelf- és másik-reprezentáció). Brennan és munkatársai (1998) szerint a negatív „szelf-modell” társas helyzetekben szorongással jellemezhető, a negatív „másik-modell” pedig azzal jár, hogy elkerülési tendenciák jelennek meg az egyén kötődési viselkedésében.

A vallás, mint kötődési kapcsolat

Kötődéseméleti megközelítés alapján a vallásosság személyes tapasztalatai szempontjából meghatározó jelentősége van a vallás kapcsolati (kifejezetten kötődési kapcsolati) jellegének, amelyben hívő ember számára istene helyettesítő kötődési személyként van jelen. A valláspszichológia mellett többek között teológiai tanulmányokban is megjelenik az a gondolat, hogy a hívő ember istene olyan kötődési személynek tekinthető, aki védelmező és gondoskodó tökéletes szülőként – a földi szülőkkal szemben – *mindig* megbízható és elérhető a gyermekei számára, ezért *ideális kötődési figurának* tekinthető (Kirkpatrick, 2005). A valláspszichológia kötődéseméleti megközelítése szempontjából ez azt jelenti, hogy Isten a hívő számára biztos bázis, menedék a veszélyben és

életét úgy építi fel, hogy a közelében maradhasson. Istent mint *biztos bázis* jellegzetesen a pszichológiai jóllét és a vallásosság kapcsolatának vizsgálataiban jelenik meg (pl. Jakobs, 1992; Koenig et al., 2001; Kopp és mtsai, 2004). Mint *menedék*, a vallásos megküzdés kutatásaiban (pl. Pargament, 1997). A vele való *közelség fenntartásának* (pl. az imádkozásnak) központi jelentőségére a vallásosság megélésében főként a vallásgyakorlatok különböző formáinak pszichológiai tanulmányaiban találhatóak példák bőszéggel (Poloma & Pendleton, 1989; Beit-Hallahmi & Argyle, 1997; Hood et al., 2009).

A kötődéseméleti megközelítés alapján azt mondhatjuk, hogy az istennel való kapcsolat megélésének pszichológiai háttérében a korán kialakuló belső munkamodellek állnak. Vagyis a személy kötődési stílusa megmutatkozik abban is, hogy milyen képet formál magában az istenéről, önmagáról és a kapcsolatukról, mennyire tartja biztonságosnak, és hogyan képes megélni azt. A belső munkamodellek és a felnőtt istenképének illetve vallásosságának a kapcsolata a kötődéseméleti valláspszichológia központi problémája. Az elmélet keretein belül három meghatározó hipotézis született ennek az összefüggésnek a természetéről. Az *összeillési hipotézis* szerint a felnőtt ember olyan képet alakít ki az istenről, amely megfelel a koragyerekkori tapasztalatok nyomán kialakuló belső munkamodelleknek (Kirkpatrick, 2005). Ennek megfelelően a biztonságosan kötődő gyermekek képesek igazán biztonságot adó és bensőséges kapcsolatot átélni felnőttként az istenükkel is; míg az eredeti kötődési személyükhöz bizonytalanul kötődők felnőttként szintén bizonytalanul kötődnek hozzá: szorongások és félelmek köré épül a vallásosságuk (ambivalensen kötődők), távol tartják magukat mindenféle isteni figurától (elkerülő kötődők), esetleg szélsőségek között sodródva, saját állapotaiknak és környezetüknek kiszolgáltatva szereznek vallásos tapasztalatokat (dezorganizáltan kötődők). A *kompensációs hipotézis* szerint az Isten azoknak az embereknek lehet a kötődési figurája, akik az eredeti kötődési személyükkel való kapcsolatban nem éltek át biztonságot (Ainsworth, 1985; Kirkpatrick, 2005). A helyettesítő kötődési figurával való kapcsolatban radikálisan új kötődési tapasztalatokat szerezhet a hívő személy, mert isten tökéletes kötődési figuraként minden szükségletét képes kielégíteni, még akkor is vele van, amikor a hívő elbizonytalanodik a kapcsolatukban és elfordul tőle. Ebből a szempontból a vallásos megtérés és istenhez fordulás az életre szólóan átformáló és gyógyító találkozások egyike lehet. A harmadik, a *szocializációs-összeillési hipotézis* a vallásos szocializáció hatásait hangsúlyozó Granqvist (1998) nevéhez fűződik. Szerinte a kötődési biztonság elsősorban abban kap szerepet, hogy főként az anya vallásosságának megtanulását és átvételét facilitálja. A biztonságosan kötődő személyek nagyobb valószínűséggel követik majd szüleik vallásos attitűdjeit, míg a bizonytalanul kötődők inkább elfordulnak attól a személytől és attitűdjeitől, akivel kapcsolatban szorongást vagy akár kötődési traumákat éltek át. Ha vallásos szülővel vannak ilyen tapasztalataik, elfordulnak a hiteltelenné tett vallásosságtól, viszont ha

nem vallásos szülővel, akkor könnyebben tájékozódnak a vallásban megjelenő biztonság felé.

A vallásosság és a felnőtt kötődés kapcsolatának empirikus vizsgálata

A kutatás célkitűzései

Jelen munkában a kötődéelmélet fő modelljeinek működését vizsgáljuk magyarországi mintán. Empirikus kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a vallásosság különböző dimenziói miként kapcsolódnak össze a csecsemőkorban megalapozódó kötődési típusokkal, valamint arra, hogy e kapcsolatot hogyan befolyásolják a nemi és vallási szocializációs folyamatok.

A kutatás eszközei

Munkánkban a vallásosság két meghatározó dimenzióját mérjük, az empirikus valláspszichológiai kutatások egyik népszerű eszközével, Hutsebaut (1996) Kritika Utáni Vallásosságskálájával (*Post Critical Belief Scale, PCBS*) (Horváth-Szabó, 2003). A kérdőív rövidített magyar verzióját alkalmazva két alskála alapján igyekszünk megragadni a vizsgálatba bevont személyek vallásosságát (Martos et al., 2009). A *transzcendens bevonása* azt fejezi ki, hogy az egyén milyen mértékben fogadja el a „transzcendens valóság” létezését, Isten jelenlétét és megtapasztalhatóságát, valamint az életében milyen mértékben számol Isten létezésével. A *szimbolikus értelmezés* skálája azt mutatja meg, hogy az egyén inkább szó szerint, vagy szimbolikus módon értelmezi a szent szövegek, a vallásos hagyományok, szertartások és szokások jelentését. A skálán alacsony pontszámot elérőkre a szó szerinti, a magas pontszámot elérőkre a szimbolikus értelmezésmód jellemző. A mérőeszköz úgy lett megalkotva, hogy a két skála független legyen egymástól, vagyis a vallásosság és vallás elutasítása egyaránt történhet szó szerinti és szimbolikus értelmezés alapján (Martos et al., 2009). A két skálát összesen 18 tétel alkotja.

Kutatásunk fontos szempontja volt a válaszadók szülei vallásosságának felmérése, amely lényeges szempont a felnőttkori vallásosság kötődéelméleti hipotéziseinek vizsgálata során. A szülők vallásosságának mértékét a válaszadók egy-egy hétfokú Likert-skálán jelölhették meg: „Kérjük, jelölje meg, hogy *édesanyja/édesapja* mennyire vallásos” (1= egyáltalán nem, ... 7= teljesen) Noha a kötődéelméleti megfontolások inkább az anya vallásosságának szentelnek figyelmet, más kutatások kiemelik, hogy a felnövekvő gyermekek vallásosságát az is befolyásolja, hogy a szülei mindketten vallásosak-e: ha igen, a gyermekeik vallásosságát erősebben meghatározzák. Ha viszont csak az egyik szülő

vallásos, akkor nagyobb valószínűséggel követik anyjuk attitűdjét (Beit-Hallahmi & Argyle, 1997). Kutatásunkban a szülők vallásosságát dichotóm, változóként kezeltük: a szülőt akkor tekintettük vallásosnak, ha gyermeke legalább 5-össel értékelte a skálán.

A felnőttkori kötődés mérésére Feeney és munkatársai (1994) által kidolgozott Kötődési Stílus Kérdőívét (*Attachment Style Questionnaire, ASQ*) használtuk. A kérdőív magyar változatát Hámori és munkatársai (2016a, 2016b) készítették el. A kérdőív 40 tétellel a kötődés 5 dimenzióját méri, amelyek: a *kapcsolatok másodlagossága* (a teljesítménnyel szemben); *elismerés iránti szükséglet, a közelség kellemetlen megélése, elárasztottság a kapcsolatokba és biztonság a kapcsolatokban*. Ezek a kötődési dimenziók szorosan összekapcsolhatók a kötődési stílusokat meghatározó belső munkamodellek két dimenziójával, vagyis az én- és a másik-modellel (Bartholomew & Horowitz, 1991). Feeney és munkatársai (1994) úgy alkották meg kérdőívüket, hogy a kötődés négy negatív aspektusát kifejező skála közül kettő (belebonyolódás a kapcsolatokba és elismerés iránti szükséglet) vonatkozik az én-modellre, kettő (közelség kellemetlen megélése és kapcsolat másodlagosnak tartása) a másik-modellre, míg a pozitív aspektust kifejező skála (biztonság a kapcsolatokban) mindkettőhöz kapcsolható.

A kutatás résztvevői

A kutatás résztvevőit a PPKE és Sapientia Szerzetesi és Hittudományi Főiskola hallgatóinak bevonásával értük el. A kérdőíveket részben ők, részben a közvetítésükkel megkért személyek töltötték ki. Összesen 679 tizenhét évesnél idősebb személy töltötte ki a kérdőíveket. Közülük 466 nő volt (átlagéletkoruk 26,2 év) és 208 férfi (átlagéletkoruk 25,5 év). A nők 45,3 százaléka legalább hetente járt templomba, 37,1 százaléka csak különleges alkalmakkor, 15 százaléka szinte soha. A férfiak 40,4 százaléka járt legalább hetente, 33,8 százaléka különleges alkalmakkor és 22,5 százaléka szinte soha.

Eredmények

Három szempontból közelítettünk a kötődés és a vallásosság változói közötti kapcsolatokhoz. Elsőként azt teszteltük, hogy a szülők vallásossága vajon összefüggést mutat-e a gyermekeik kötődési skáláival. Férfiak és nők között vizsgálódva gyakorlatilag függetlennek találtuk a két változót. Másodikként a kérdőívet kitöltők vallásossága és szüleik vallásossága közötti összefüggést vizsgáltuk meg (I. táblázat), végül a korábbi nemzetközi kutatások alapján a kötődési stílus öt skálájának és a vallásosság két dimenziójának a kapcsolatát vizsgáltuk a szülők vallásosságának függvényében, külön a férfiak és külön a nők körében (II.

táblázat). A harmadik vizsgálatban a szülők vallásosságát a két szülő vallásosságának mintázataként határoztuk meg (mindkét szülő vallásos, egyik szülő sem vallásos, csak anya vallásos). Mivel a mintánkban túl kevés volt azoknak a kitöltőknek a száma, ahol csak az apa lett volna vallásos (vagyis gyermeke csak az ő vallásosságának mértékét jellemzte legalább 5-ös értékkel), ebben a mintázatban nem vizsgáltuk a skálák közötti korrelációs kapcsolatot.

1. táblázat. A vallásosságskálák és a szülők vallásossága közötti Pearson-féle korrelációs együtttható értékei férfiaknál és nőknél.

FÉRFIAK		
vallásosság dimenziói	anya vallásossága	apa vallásossága
transzcendens bevonása	,51**	,49**
szimbolikus értelmezés	,11	,02
NŐK		
vallásosság dimenziói	anya vallásossága	apa vallásossága
transzcendens bevonása	,42**	,31**
szimbolikus értelmezés	,05	-,00

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

2. táblázat. A kötődési- és a vallásosságskálák közötti Pearson-féle korrelációs együtttható értékei a szülők vallásosságának mintázataiban, férfiaknál és nőknél.

FÉRFIAK						
ASQ-SKÁLA	mindkét szülő vallásos (N=65)		csak anya vallásos (N=40)		együk szülő sem vallásos (N=63)	
	transzc. bevonása	szimb. értelmezés	transzc. bevonása	szimb. értelmezés	transzc. bevonása	szimb. értelmezés
kapcsolat másodlagos	,03	-,23	-,19	-,38*	-,39**	-,26*
elismerés iránti szükséglet	,03	-,27*	,08	-,04	-,01	-,25*
közelség kellemetlensége	-,15	,00	-,27	-,33*	,22	,10
elárasztottság a kapcsolatokkal	,12	-,03	,250	-,02	-,01	-,11
biztonság a kapcsolatokban	,02	,12	,00	,27	,18	,13
NŐK						
ASQ-SKÁLA	mindkét szülő vallásos (N=136)		csak anya vallásos (N=110)		együk szülő sem vallásos (N=100)	
	transzc. bevonása	szimb. értelmezés	transzc. bevonása	szimb. értelmezés	transzc. bevonása	szimb. értelmezés
kapcsolat másodlagos	-,02	-,13	,10	-,35**	,17	-,36**
elismerés iránti szükséglet	,12	-,15	,20*	-,38**	-,01	-,25*
közelség kellemetlensége	-,07	-,09	-,09	-,25**	,18	-,18
elárasztottság a kapcsolatokkal	-,10	-,02	,08	-,13	,04	-,23*
biztonság a kapcsolatokban	,06	,14	,03	,13	-,01	,29**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

A 1. táblázat alapján látható, hogy mind a férfiak, mind a nők körében a transzcendens bevonása szoros pozitív kapcsolatban áll a szülők vallásosságának mértékével, a szimbolikus értelmezés viszont kifejezetten független tőle. A férfiaknál az anya és az apa vallásossága hasonló mértékben függ össze a transzcendens bevonásának mértékével, míg a nőknél az anya vallásossága kissé erősebben, mint az apáé.

A 2. táblázat megmutatja, hogy mindkét szülő vallásossága esetén nemtől függetlenül a kötődési skálák nem kapcsolódnak össze a vallásossággal. Az első korrelációs vizsgálatban láthattuk, hogy ebben az esetben az egyén nagy valószínűséggel maga is vallásos lesz. Egyetlen kivételt az férfiak esetében látunk, ahol az elismerés iránti szükséglet negatívan függ össze a szimbolikus értelmezésmóddal.

Azokban az esetekben, amikor egyik szülő sem vallásos, nőknél a transzcendens bevonása nem jósolható be a kötődés jellemzői alapján, viszont a szimbolikus értelmezésmód azonban erős kapcsolatot mutat velük: bizonytalan kötődésre utaló skálaértékek esetén szó szerinti, biztonságos kötődés esetén szimbolikusan értelmezők lesznek. A férfiaknál szintén megjelenik a kötődés és a szimbolikus értelmezés közötti hasonló kapcsolat, de nők csoportjától eltérően náluk a kapcsolatnak a (teljesítménnyel szemben) háttérbe szorítása esetén a „transzcendens valóság” markáns elutasításának tendenciájával találkozunk.

Amikor a szülők közül csupán az anyát tartják a válaszadók vallásosnak, szintén hasonló összefüggéseket látunk nőknél és férfiaknál: a kötődés a transzcendens bevonásával kevésbé kapcsolódik össze (kivéve nőknél az elismerési iránti szükségletet), de erősen bejósolja a szimbolikus értelmezés mértékét: a bizonytalan kötődés ebben a csoportban is szó szerinti értelmezéssel jár együtt.

Diszkusszió

A korrelációs kapcsolatok vizsgálatai a kötődéseméleti hipotézisek közül teljes mértékben egyiket sem támogatják, ugyanakkor a kötődés, a nem és a szülők vallásosságának bizonyos mintázataiban mindegyik megjelenését tapasztalhatjuk. A transzcendens bevonása (vagyis a tulajdonképpeni vallásosság) a kötődési skálákkal nem kapcsolódik, ellentétben a szülők vallásosságával. Ha szülők egyaránt vallásosak, nagy valószínűséggel a gyermekük is az lesz, kötődési jellegzetességeitől függetlenül – belső munkamodelljei valószínűleg az istenképére és az istenhez való kötődésére lesznek hatással (Beck & McDonald, 2004). Ez az eredmény a szocializáció meghatározó szerepére hívja fel a figyelmet. Ugyanakkor a vallásosság formájára nagyobb hatással lehet a kötődés; nemcsak az istenképre, hanem arra is, hogy a személy szó szerint, vagy szimbolikus módon értelmezi a vallásos tanításokat. Amikor a szülők nem vallásosak, a bizonytalan kötődés szó szerinti értelmezést jósolnak be, a biztonságos pedig szimbolikusot. Feltételezésünk szerint ez részben szintén a szülők vallásosságával függhet össze és a szocializációs

folyamatok hatására mutat, hiszen talán a vallásos szülők gyakran elfogadják a vallásos tanítás szimbolikus jelentését, s gyermekeik ezt is megtanulhatják tőlük. Ha viszont hiányzik ez a szocializációs hatás, s a gyermekeknek önállóan kell kialakítaniuk vallással kapcsolatos attitűdjeiket, megjelenhet a kötődés hatása: bizonytalanság esetén hajlamos lehet a konkrét gondolkodási formákatelőnyben részesíteni, s kisebb önértékeléssel kevésbé merészkedni el a kézzelfogható tapasztalatok világától. Ebből a szempontból a kötődési formák és a gondolkodásmód általános jellemzőinek összefüggéseinek kérdései fogalmazhatók meg.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a vallásosság komplex jellegének a vizsgálata egyre nagyobb szerepet kaphat a valláspszichológiai kutatásokban. A vallásos tanítások elfogadásának vagy elutasításának azonosítása önmagában kevés támpontot ad a pszichológiai dinamika megismeréséhez; sokkal lényegesebb kérdésnek tűnik a valláshoz való viszony kialakításának a módjának, vagyis a háttérben álló motivációs-, kognitív- és érzelmi folyamatok megismerése.

Jelen tanulmány a vallásosság kötődéseméleti megközelítési lehetőségének felvázolásával éppen ezen az úton kívánt megtenni egy lépést.

Irodalomjegyzék

- Ainsworth, M. D. S. (1985). Attachment Across the Life Span. *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 61, 792-812.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment*. New York: Erlbaum, Hillsdale.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 226-244.
- Beck, R., & McDonald, A. (2004). Attachment to God: The Attachment to God Inventory, Tests of Working Model Correspondence, and an Exploration of Faith Group Differences. *Journal of Psychology and Theology*, 32 (2), 92-103.
- Beit-Hallahmi, B., & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London: Routledge.
- Bowlby, John (2009). *A biztos bázis*. Budapest: Animula.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self Report Measurement of Adult Attachment. In Simpson, J. A., & Rholes, W. S. (szerk.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76). New York: The Guilford Press.
- Feeney, J. A., Noller, P., & Hanrahan, M. (1994). Assessing Adult Attachment. In Sperling, M. B., & Berman, W. H. (szerk.), *Attachment in Adults* (pp. 128-152). New York: The Guilford Press.
- Granqvist, P. (1998). Religiousness and Perceived Childhood Attachment: On the Question of Compensation or Correspondence. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 38 (2), 350-367.
- Hámori Eszter, Dankháziné Hajtman Edit, Urbán Szabolcs, Martos Tamás, Kézdy Anikó, & Horváth-Szabó Katalin (2016a). A felnőtt kötődés új típusai? Eredmények a Kötődési Stílus Kérdőív (ASQ-H) magyar változatával. *Alkalmazott Pszichológia*, 16 (3), 57-77.

- Hámori Eszter, Dankháziné Hajtman Edit, Horváth-Szabó Katalin, Martos Tamás, Kézdy Anikó, & Urbán Szabolcs (2016b). A felnőtt kötődés mérése: A Kötődési Stílus Kérdőív (ASQ-H) magyar változata. *Alkalmazott Pszichológia*, 16 (3), 119-144.
- Horváth-Szabó, Katalin (2003). Hazai vizsgálatok a Kritika utáni vallásosságskálával. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58 (1), 127-152.
- Hutsebaut, D. (1996). Post-Critical Belief. A New Approach to the Religious Attitude Problem. *Journal of Empirical Theology*, 9 (2), 48-66. DOI: <https://doi.org/doi:10.1163/157092596X00132>
- Hood, R. W. Jr, Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). *The Psychology of Religion: An Empirical Approach*. New York: The Guilford Press.
- Jakobs, J. L. (1992). Religious Ritual and Mental Health. In Schumaker, J. F. (szerk.), *Religion and Mental Health* (pp. 291-299). New York, Oxford: Oxford University Press.
- James, W. (2002). *The Varieties of Religious Experience*. New York: The Modern Library.
- Kirkpatrick, L. A. (1992). An Attachment-Theoretical Approach to the Psychology of Religion. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2 (1), 3-28.
- Kirkpatrick, L. A. (2005). *Attachment, Evolution, and the Psychology of Religion*. New York, London: The Guilford Press.
- Koenig, H. G., McCulloch, M. E., & Larson, D. B. (2001). *Handbook of Religion and Health*. New York: Oxford University Press.
- Kopp Mária, Székely András, & Skrabski Árpád (2004). Vallásosság és egészség az átalakuló társadalomban. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 5 (2), 103-125.
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for Identifying Infants as Disorganized/Disoriented during the Ainsworth Strange Situation. In Greenberg, M. T., Cicchetti, D., & Cummings, E. M. (szerk.), *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research and Intervention* (pp. 121-160). Chicago: University of Chicago Press.
- Martos Tamás, Kézdy Anikó, Robu Magda, Urbán Szabolcs, & Horváth-Szabó Katalin (2009). Újabb adatok a Kritika Utáni Vallásosság Skála alkalmazásához – elmélet és módszertan. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 64 (4), 643-669.
- McGrath, A. (2003). *Tudomány és vallás*. Budapest: Typotex.
- Mezei Balázs (2004). *Vallásbölcselet*. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor.
- Pargament, K. (1997). *The Psychology of Religion and Coping*. London: The Guilford Press.
- Poloma, M. M., & Pendleton, B. F. (1989). Exploring Types of Prayer and Quality of Life: A Research Note. *Review of Religious Research*, 31 (1), 46-53.
- Shaver, P. R., & Hazan, C. (1988). A Biased Overview of the Study of Love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5 (4), 473-501.